

ΚΡΙΤΙΚΕΣ (/KRITIKES) // ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ (/KRITIKES/ELLINIKI-PEZOGRAFIA)

«Οι ξεριζωμένοι» του Βάσου Δασκαλάκη (κριτική) – Ένα παιδί στο σκοτάδι των μεταλλείων

1 Σεπτεμβρίου 2026

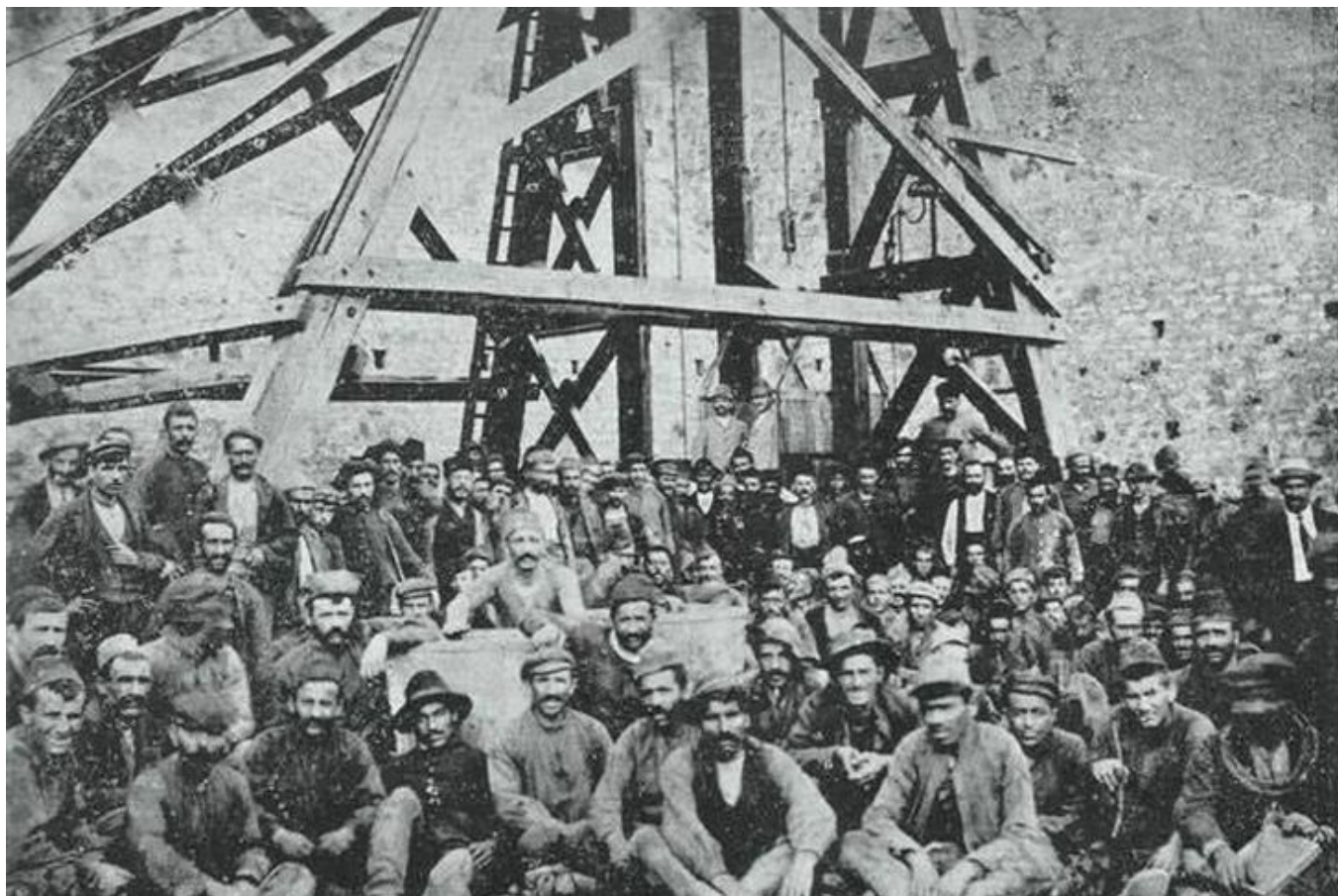
Για το μυθιστόρημα του Βάσου Δασκαλάκη «Οι ξεριζωμένοι, διήγηση ενός χωριάτη» (εκδ. Τόπος).
Εικόνα: Εργάτες των μεταλλείων Λαυρίου.

Γράφει η **Ιωάννα Φωτοπούλου**

Τον Βάσο Δασκαλάκη τον γνωρίζουμε από τις μεταφράσεις του Κνούτ Χамσούν (/component/tags/tag/knout-xamsoyn) και του Χένρικ Ίψεν (/component/tags/tag/1717), ωστόσο ο ίδιος σε ηλικία 28 χρονών έγραψε ένα και μοναδικό μυθιστόρημα (έγραψε επίσης διηγήματα και χρονογραφήματα), μοναδικό όχι μόνο ως προς το είδος του, αλλά και ως προς το ίδιο του το περιεχόμενο, το οποίο αντλεί από τα προσωπικά του βιώματα ως ανήλικου ανειδίκευτου εργάτη στα μεταλλεία του Λαυρίου. Είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακό, αλλά και βαθιά συγκινητικό το γεγονός πως αυτό το ορφανό παιδί που δούλευε νύχτα με νύχτα απ' τα 12 μέχρι τα 15 του, κάτω απ' τις πιο αντίξοες συνθήκες, κατάφερε να ξεφύγει, να μορφωθεί και να αφήσει πίσω του ένα σημαντικό έργο, αλλά ακόμα πιο αξιοθαύμαστο είναι το γεγονός πως όσα έμαθε (μεταξύ των οποίων, αγγλικά, γαλλικά και νορβηγικά) τα έμαθε φοιτώντας σε νυχτερινά σχολεία ή ως αυτοδίδακτος.

Και παρότι ο Δασκαλάκης ήταν γνωστός στον εκδοτικό χώρο μέσω των μεταφράσεών του, το μυθιστόρημά του *Οι ξεριζωμένοι* ([https://www.politeianet.gr/el/products/9789604996049-motibo-ekdotikh-oi-xerizomenoi-dihghsh-enou-xoriath?](https://www.politeianet.gr/el/products/9789604996049-motibo-ekdotikh-oi-xerizomenoi-dihghsh-enou-xoriath?utm_source=bookpress&utm_medium=post)

utm_source=bookpress&utm_medium=post) απορρίφθηκε (κι έμεινε στο συρτάρι για πέντε χρόνια μέχρι να το αυτοεκδώσει το 1930), επειδή δεν είχε έρωτα. Όπως μαθαίνουμε από το πολύ ωραίο επίμετρο του βιβλίου, το οποίο υπογράφει η εγγονή του συγγραφέα, Ήβη Δασκαλάκη, ο εκδότης με τον οποίο συνεργαζόταν ο παππούς της για τις μεταφράσεις, παρέπεμψε τους *Ξεριζωμένους* σε κριτική επιτροπή, απαρτιζόμενη μόνο από τον λογιστή του, ο οποίος μάλιστα θέλησε να δώσει στον συγγραφέα κάποιες συμβουλές ώστε να ενσωματώσει και λίγο το ερωτικό θέμα. Παρ' όλα αυτά, μετά την έκδοσή του το βιβλίο έλαβε θετικές κριτικές, επανακυκλοφόρησε το 1980 από τις εκδόσεις Καστανιώτη κι έκτοτε έμεινε για χρόνια εξαντλημένο μέχρι τη σημερινή επανέκδοσή του από τις εκδόσεις Τόπος στην εξαιρετική σειρά τους «Τα αειθαλή» (μέσω της οποίας επανασυστήνουν στο ελληνικό κοινό ξεχασμένα έργα της ελληνικής πεζογραφίας) κι έτσι οι νεότεροι αναγνώστες έχουν πλέον τη δυνατότητα να έρθουν σε επαφή με αυτό το συγκλονιστικό μυθιστόρημα.

(https://www.politeianet.gr/el/products/9789604996049-motibo-ekdotikh-oi-xerizomenoi-dihghsh-enou-xoriath?utm_source=bookpress&utm_medium=post)

Ο συγγραφέας, που ταυτίζεται με τον αφηγητή και ήρωα του βιβλίου, εξιστορεί σε πρώτο πρόσωπο τη ζωή του ως παιδιού, πρώτα στο χωριό του στη Μάνη, όπου, παρά τη φτώχεια και την ορφάνια του και παρά τη μεγάλη διαδρομή που έκανε κάθε μέρα για να φτάσει στο σχολείο, ζούσε καλά πλάι στη μητριά και τον πατέρα του, διάβαζε τα βιβλία του, αγαπούσε και φρόντιζε τα φυτά και τα δέντρα κι απολάμβανε, ανάμεσα στις βάρδιες του σχολείου, τις βόλτες στη θάλασσα και την παρέα με τους ψαράδες. Ακόμα και τότε, όμως, η ευτυχία του σκιαζόταν από τον αποκλεισμό και τη βία των συμμαθητών του, παρόλο που ο ίδιος αισθανόταν ανώτερός τους και τους περιφρονούσε. Ήταν καλός στα γράμματα και θα φοιτούσε στο γυμνάσιο, αν δεν τα 'φερνε έτσι η ζωή ώστε να χάσει και τον άλλο του γονιό, με αποτέλεσμα να βρεθεί μικρό παιδάκι μακριά απ' το χωριό του, εργάτης με τον χαμηλότερο δυνατό μισθό στα μεταλλεία του Λαυρίου, κουβαλώντας μάλιστα μια τεράστια ενοχή, αφού ο θάνατος του πατέρα του προήλθε από ευλογία, την οποία εκείνος κόλλησε στην πόλη, όταν πήγε να του ράψει ρούχα για το σχολείο. Κι είναι τώρα αυτά τα καινούρια καλοραμμένα ρούχα, σύμβολο της ματαιωμένης του προοπτικής, που τον εκθέτουν ανάμεσα στους εργάτες και τον κάνουν να ντρέπεται που ξεχωρίζει.

([https://www.politeianet.gr/el/products/9789604996049-motibo-ekdotikh-oi-xerizomenoi-dihghsh-enou-xoriath?](https://www.politeianet.gr/el/products/9789604996049-motibo-ekdotikh-oi-xerizomenoi-dihghsh-enou-xoriath?utm_source=bookpress&utm_medium=post)
[utm_source=bookpress&utm_medium=post](https://www.politeianet.gr/el/products/9789604996049-motibo-ekdotikh-oi-xerizomenoi-dihghsh-enou-xoriath?utm_source=bookpress&utm_medium=post))

Μέσα από την αφήγηση του Δασκαλάκη ερχόμαστε σε επαφή με το δυστοπικό περιβάλλον του Λαυρίου (όπου τα ζωντανά γυρνούν σαν σεληνιασμένα, οι κόττες δεν γεννούν κι οι κασίδες σωριάζονται και βγάζουν αφρούς), με την εργασία στα μεταλλεία (μια δουλειά για πολλούς ευκαιριακή, ίσαμε κάποια χρόνια μέχρι να κάνουν μερικές οικονομίες, φαντασιώνοντας ένα τέλος που όλο και καθυστερεί), με τις απάνθρωπες συνθήκες (όπου ο εργάτης από άνθρωπος γίνεται αριθμός), με το κρύο, την υγρασία, τα εργατικά ατυχήματα, τις δηλητηριάσεις απ' τον μόλυβδο και τα μολύβια που πεθαίνουν έπειτα από λίγους μήνες μες στο λατομείο (για ν' αντικατασταθούν αμέσως από άλλα), καθώς και με τον κόσμο της εργασίας και τους ανθρώπους της που «στέκονται ξένοι στη δυστυχία μεταξύ τους» και «χαίρονται να δείχνουν σκληράδα στους πιο αδύναμους».

• **Διαβάστε επίσης: «Οι ξεριζωμένοι» του Βάσου Δασκαλάκη – Το «ξεχασμένο» σπουδαίο μυθιστόρημα του '30 μας συστήνεται ξανά, συγκινητική μαρτυρία για τη ζωή στα μεταλλεία του Λαυρίου** (/kritikes/elliniki-pezograpfia/25799-oi-kserizomenoi-tou-vasou-daskalaki-to-ksexasmeno-spoudaio-mythistorima-tou-30-mas-systinetai-ksana-sygkinitiki-martyria-gia-ti-zoi-sta-metalleia-tou-lavriou)

Μόνη παρηγοριά του παιδιού αποτελεί ο μαστορός του που τον πήρε κοντά του και τον φρόντισε (τον καλούσε μάλιστα και στο σπίτι του για φαγητό), μια σχέση όμως που στην πορεία κλονίστηκε εξαιτίας της επισφάλειας που προκάλεσαν οι πρώτες απολύσεις, όταν οι δουλειές της εταιρείας πήραν την κάτω βόλτα, αλλά και της καχυποψίας που επικράτησε ανάμεσα στους εργάτες, γεγονός που δημιούργησε μεγάλη στενοχώρια στον μικρό Βάσο, αφού η αφοσίωση και η παραγωγικότητά του θεωρήθηκαν απειλή κι έτσι αναγκάστηκε να καταπνίξει τον ενθουσιασμό του ως ένδειξη συναδελφικότητας.

Αίσθημα ντροπής

Πολλές είναι οι σκηνές που συγκινούν μέσα σε αυτή την αφήγηση, υπάρχει όμως μία συγκλονιστική σκηνή που φέρνει δάκρυα στα μάτια και συμπυκνώνει την περηφάνια που τον οδηγεί στην εκούσια απομόνωση, στην οποία καταφεύγει συχνά ο αφηγητής, μια απομόνωση που τον προστατεύει από την ντροπή που βίωνε από παιδί ακόμα, την ντροπή ενός χωριατόπαιδου που αναγκαζόταν να πηγαίνει σχολείο στη χώρα, ανάμεσα σε μεγαλουσιάνους, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει, αλλά και την ντροπή που βιώνει στο παρόν, ως ο πιο φτωχός ανάμεσα σε φτωχούς στα μεταλλεία. Βλέπουμε λοιπόν ότι ο μικρός Βάσος κρύβεται την ώρα που τρώει για να μην δουν ότι το φαγητό του αποτελείται από σκέτο ψωμί και συγκινεί βαθιά η προσπάθειά του να διατηρήσει την αξιοπρέπειά του κρατώντας το και στα δυο χέρια για να φαίνεται ότι έχει «ψωμί τάχατε κι άρτεμα».

Αξίζει ίσως μια παρέκβαση σχετικά με την ντροπή, η οποία για τον Σαρτρ αποκαλύπτει μια θεμελιώδη δομή της ανθρώπινης ύπαρξης και είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το βλέμμα του Άλλου. Ο Εριμπόν στο βιβλίο του *Η ζωή, τα γηρατειά και ο θάνατος μιας γυναίκας του λαού* ([https://www.politeianet.gr/el/products/9789605892265-didie-eribon-nhsos-h-zoh-ta-ghrateia-kai-o-thanatos-mias-gunaiakas-tou-laou?](https://www.politeianet.gr/el/products/9789605892265-didie-eribon-nhsos-h-zoh-ta-ghrateia-kai-o-thanatos-mias-gunaiakas-tou-laou?utm_source=bookpress&utm_medium=post)
[utm_source=bookpress&utm_medium=post](https://www.politeianet.gr/el/products/9789605892265-didie-eribon-nhsos-h-zoh-ta-ghrateia-kai-o-thanatos-mias-gunaiakas-tou-laou?utm_source=bookpress&utm_medium=post)) πατάει πάνω στον Σαρτρ (/component/tags/tag/366) και συμπληρώνει αυτή τη θεώρηση αναδεικνύοντας την κοινωνική διάσταση του βλέμματος. Η αποστροφή της μητέρας του απέναντι στο βλέμμα των ηλικιωμένων στο γηροκομείο αποτελεί, κατά τον ίδιο, προϊόν ενός συστήματος εξουσίας και μιας διαδικασίας κατωτεροποίησης. Όπως αναφέρει, ο άλλος βλέπει αυτό που θα θέλαμε να μη βλέπει, επειδή μέσα από το βλέμμα του άλλου γινόμαστε αντικείμενο της κρίσης του, κι έτσι το συναίσθημα της ντροπής, με την έννοια της δυσφορίας που προκαλείται από το βλέμμα του άλλου και, ακόμα βαθύτερα, από τον εγκλεισμό στο ίδιο μας το είναι, όπως αυτό ορίζεται από τον άλλο, μας κυριεύει.

Τίποτα δεν του χαρίζεται. Πρέπει διαρκώς να αγωνίζεται ώστε να κερδίσει το αυτονόητο: ένα κομμάτι ψωμί, λίγη αγάπη και δυο γράμματα.

Έτσι λοιπόν και στους *Ξεριζωμένους* θα λέγαμε ότι ο αφηγητής δεν αισθάνεται ντροπή για την ίδια τη φτώχεια του, αλλά επειδή εξαιτίας αυτής γίνεται αντικείμενο του βλέμματος και της συμπόνιας των άλλων («μου φάνη πως μ' είχε κοιτάξει με συμπόνια. Κι εγώ δε θέλω να με λυπούνται»). Η προσπάθειά του να απομονωθεί και να προσποιηθεί ότι έχει προσφάι φανερώνει την επιθυμία του να αποφύγει την ταυτότητα του φτωχού που του αποδίδει το βλέμμα του άλλου. Σ' έναν άνθρωπο που έχει μάθει να είναι αποκλεισμένος, και για τον οποίο ακόμα κι ο έπαινος του δασκάλου βιώνεται ως απειλή, είναι δύσκολο να αντέξει να βρίσκεται στο επίκεντρο της προσοχής.

Το βλέμμα είτε για καλό, «είχα καλύτερα να μη μου γίνονταν όλα τούτα παρά που μ' έδειχνε με το χέρι του ο δάσκαλος και με κουβένταζε και με κοιτάζανε όλοι», είτε για κακό αποτελεί αιτία δυσφορίας. Απέναντι σ' αυτή την ντροπή ο ήρωας αντιτάσσει την περηφάνια και τον αδιάκοπο μόχθο. Τίποτα δεν του χαρίζεται. Πρέπει διαρκώς να αγωνίζεται ώστε να κερδίσει το αυτονόητο: ένα κομμάτι ψωμί, λίγη αγάπη και δυο γράμματα. Θα λέγαμε, λοιπόν, ότι αυτό που έγινε τελικά ο Βάσος Δασκαλάκης το οφείλει σε μεγάλο βαθμό στο πρωταρχικό βίωμα της φτώχειας και της ορφάνιας, το οποίο κατάφερε να μετουσιώσει σε δημιουργική δύναμη.

Από το βίωμα στη λογοτεχνία

Όλα αυτά θα αρκούσαν για να κάνουν τους *Ξεριζωμένους* ένα αναμφισβήτητο σπουδαίο βιβλίο μαρτυρίας, κι αυτό, δεδομένου του θέματος, θα ήταν από μόνο του αρκετό, ωστόσο η σημασία του βιβλίου δεν εξαντλείται εκεί. Ο Δασκαλάκης μέσω της γλώσσας που μεταχειρίζεται, αλλά και του τρόπου με τον οποίο αφηγείται, υπερβαίνει την αυτοβιογραφική μαρτυρία και τη μεταπλάθει σε λογοτεχνία. Με γλώσσα απλή δημοτική και ύφος απείρητο, δημιουργεί εικόνες και σκηνές που χαράσσονται στη μνήμη, καταφέροντας να αποτυπώσει όχι μόνο τον ζόφο, τα βάσανα και τη σκληρή ζωή στα μεταλλεία, αλλά και την ομορφιά που επιμένει ακόμη και στις πιο απάνθρωπες συνθήκες: τη

μουσική της φιλαρμονικής, που εξυψώνει και παρηγορεί τον άνθρωπο δίνοντάς του νόημα και προοπτική, την ευφροσύνη του εργάτη όταν μετατρέπεται σε τεχνίτη, ικανό να δημιουργεί με τα χέρια και το μυαλό του, αλλά και τους εργατικούς αγώνες που καλλιεργούν την αίσθηση της συλλογικότητας.

Τελικά, ο Δασκαλάκης, χάρη σε αυτό το πέρασμα από τη σκληρή παιδική εργασία και χάρη στην τριβή του με τα γράμματα, μπόρεσε να αποτυπώσει από τα μέσα μια παραγνωρισμένη όψη της νεότερης ελληνικής ιστορίας

Κι επιπλέον, δεν γίνεται να μη θαυμάσει κανείς τη συγγραφική του δεξιότητα, η οποία ήδη από το εισαγωγικό κεφάλαιο λειτουργεί σε συμβολικό επίπεδο μέσα από τη μορφή του πελεκάνου, που ξέπεσε σε μια παραλιακή πολιτεία του Μοριά κι αναγκάστηκε να υιοθετήσει όλα τα καμώματα των ανθρώπων προκειμένου να εξασφαλίσει την τροφή του, προσικονομώντας τη μοίρα του ήρωα. Τελικά, ο Δασκαλάκης, χάρη σε αυτό το πέρασμα από τη σκληρή παιδική εργασία και χάρη στην τριβή του με τα γράμματα, μπόρεσε να αποτυπώσει από τα μέσα μια παραγνωρισμένη όψη της νεότερης ελληνικής ιστορίας, αφήνοντάς μας ένα σημαντικό λογοτεχνικό έργο, το οποίο μιλάει όχι μόνο για τους αμέτρητους ανθρώπους που ξεριζώθηκαν για να δουλέψουν ως ανειδίκευτοι εργάτες στα μεταλλεία του κόσμου που τροφοδότησαν τη βιομηχανική ανάπτυξη, αλλά και για τον νόστο που νιώθουν οι πανταχού ξεριζωμένοι κι άλλο δεν ονειρεύονται απ' το να γυρίσουν μια μέρα στην πατρίδα.

Μόνο που για να επιστρέψουν, όπως λέει, θα πρέπει να έχουν ακόμα τα φτερά τους και να είναι διατεθειμένοι να γυρίσουν ρακένδυτοι κι ακόμα και τότε θα σηκώσουν τα πόδια να τους πατήσουν «ξένοι και δικοί», όλοι εκτός από τη μάνα, για όποιον είναι τυχερός να ζει ακόμα η μάνα του. Ο μικρός Βάσος δεν είχε τέτοια τύχη. Η μάνα που τον έθρεψε ήταν τα γράμματα.

* Η **ΙΩΑΝΝΑ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ** (/component/tags/tag/ioanna-fotopoulou)είναι εκπαιδευτικός, κάτοχος Μεταπτυχιακού στη Δημιουργική Γραφή.

Απόσπασμα από το βιβλίο

Ντρέπομαι ακόμη και στενοχωριέμαι που δεν έχω κι εγώ προσφάι την ώρα του κολατσιού. Άμα 'ρθει οχτώ σταματούμε όλοι κανά τέταρτο για να κολατσίσουμε, όλοι βγάνουνε τίποτα μαρίδες ή μπακαλιάρο ή τυρί, εγώ δεν έχω παρά το ψωμί μου. Ο Τζάνος, ο άλλος παραγιάς στο χυτήριο, φέρνει κάθε πρωί μια χαρτουλίδα φαί, που του το τοιμάζει η μάνα του. Όχι πως με μέλει για το φαί, εμένα και ξερό το ψωμί με παραφτάνει, κι ούτε το 'χω παράπονο της θειας μου· σπολλάτη και το ψωμί που μου δίνει αφού δεν παίρνω ακόμη μεροκάματο. Μόνο πως ντρέπομαι. Γιατί σαν έγινε τούτο κάμποσες φορές, ο μάστορής μου που μ' είδε ήθελε να με φιλέψει απ' το δικό του· του 'πεφτε λέει πολύ κι ας βόηθαγα κι εγώ να το βγάλουμε από τη μέση. Με την καρδιά του μου το 'δινε, όμως μου φάνη πως μ' είχε κοιτάξει με συμπόνια. Κι εγώ δε θέλω να με λυπούνται.

Σαν έρθει η ώρα του κολατσιού πάω και χώνομαι πίσω απ' τα παλιοσίδερα όξω στη μάντρα ή σκαρφαλώνω πουθενά στα πατάρια του χυτηρίου που να μην έχει τόπο να 'ρθει άλλος· ξεδιπλώνω το ψωμί μου, κόβω ένα κομματάκι ψίχα, και κάνω πως τρώω από δυο μεριές, ψωμί τάχατε κι άρτεμα. Για να μη νομίζουνε πως δεν έχω. Κι αν τύχει ποτές κι έχω στ' αλήθεια προσφάι, κονομημένο με καμιά πεντάρια του μπάρμπα μου ή φυλαμένο με τρόπο απ' το φαί μου αποβραδής, κάθομαι τότε κι εγώ κοντά, το ξεδιπλώνω αδιάφορα· και δίχως λαιμαργία και κάνω παρέα του μάστορή μου. Κι η χαρά μου δε λέγεται.

Λίγα λόγια για τον συγγραφέα

Ο Βάσος (Βασίλης) Δασκαλάκης (1897-1944) γεννήθηκε στον Κάβαλλο (σήμερα Πύρριχος) Λακωνίας. Η μητέρα του πέθανε στη γέννα του δεύτερου παιδιού της όταν ο Βάσος ήταν δύο ετών. Μεγάλωσε σε συγγενικό σπίτι στην Αρεόπολη, όπου τέλειωσε το σχολαρχείο. Λόγω του ξαφνικού θανάτου του πατέρα του δεν κατόρθωσε να φοιτήσει στο γυμνάσιο και αναγκάστηκε να μετακομίσει σε άλλο συγγενικό σπίτι στο Λαύριο. Εκεί δούλεψε εργάτης στα μεταλλεία. Στη συνέχεια έκανε διάφορα επαγγέλματα παρακολουθώντας παράλληλα μαθήματα σε νυχτερινά σχολεία. Μελέτησε μόνος του ξένες γλώσσες, ασχολήθηκε επαγγελματικά με τη λογοτεχνική μετάφραση και κατόρθωσε να ταξιδέψει στο εξωτερικό και να γίνει ανώτερος υπάλληλος του Υπουργείου Γεωργίας. Πέθανε στην Αθήνα κατά τη διάρκεια της Κατοχής.

Έγραψε το μυθιστόρημα *Οι ξεριζωμένοι, διήγηση ενού χωριάτη* (Μάρτιος 2026, εκδόσεις Τόπος), μια σπάνια αποτύπωση της σκληρής πραγματικότητας στα μεταλλεία του Λαυρίου μέσα από τα μάτια ενός έφηβου εργάτη, και τέσσερα διηγήματα που δημοσιεύτηκαν σε λογοτεχνικά περιοδικά. Η μεταφραστική παρακαταθήκη του υπήρξε σπουδαία και υψηλής ποιότητας, καθώς απέδωσε στα ελληνικά έργα του Χένρικ Ίψεν και του Κνουτ Χάμσουν. Πολλές θεατρικές παραστάσεις βασίστηκαν στις μεταφράσεις του, μεταξύ των οποίων «Η αγριόπαπια», που ανέβηκε από τον θίασο της Μαρίκας Κοτοπούλη σε σκηνοθεσία Κάρολου Κουν την περίοδο 1939-1940.

Εκδ. ΤΟΠΟΣ (ΜΟΤΙΒΟ εκδοτική) (/component/tags/tag/ekd-topos)

Ιωάννα Φωτοπούλου (/component/tags/tag/ioanna-fotopoulou)

Βάσος Δασκαλάκης (/component/tags/tag/vasos-daskalakis)